

מתוך הספר: בית פולונטולאוה בסרי לנקה
בתכנון משרד אדריכלים פלסנר באווה, 1966.
הרעיון הטהור ביותר של פתיחות וטבע

צילום: Living Architecture

חלומות אקזוטיים

אולריק פלסנר, האדריכל הדני המתגורר בישראל, תיכנן במשך 16 שנים מבנים בסרי לנקה. עם צאת ספר המתעד את חוויותיו באי הטרופי, הוא מספר מה הלקח העיקרי שלמד שם

קשת רזונבלום

במרכז המגרש ניצבה כיפה גדולה, 40 מטרים קוטרה, מחוץ פה בעלי זהב. זו ריחפה מעל האדמה באורח פלא, כמו כדור אש, מאפשרת לקהל המבקרים גישה מכל הכיוונים. את האשליה החזקה הזו נשאה מערכת קורות שהיו שלובות אלו באלו והתנקזו אל לב המקדש - שם ניצב פסל גדול של בודהא. ההצעה של אול-

ריק פלסנר לתכנון המונומנט בניו דלהי לציון 2,500 שנים לנירוונה של הנסיך ההודי, אמנם מעולם לא מומשה ואת הפרס הראשון גרף אדריכל מקומי, אך המבנה הייחודי שתיכנן האדריכל הדני עם סיום לימודיו, עוררה תשומת לב בעולם האסיאתי.

סדרה של אירועים מקריים, כך הוא רואה זאת בריעבו, הובילה את פלסנר, כיום בן 83, לקריירה בסרי לנקה, שנמשכה - ועודנה נמשכת - כ-16 שנים לסרי-

רוגין. את זכרונותיו מהתקופה הממושכת הזו, חלק הארי בה בשנות ה-60 של המאה הקודמת, איגר האדריכל בספר עב כרס שיצא כעת לאור באנגלית ובדנית ושמו "IN SITU" (ביטוי לטיני שאפשר לתרגם כ"במקום", או "בהקשר").

"זה לא ספר אדריכלות: זה ספר על עבודתו של אדריכל", הוא חוזר ומדגיש. "אין לי תיאוריות גדולות לגבי שום דבר: אני לא הוגה גדול". בהתאם, הספר, שני כתב במשך כמעט עשור, הוא תוצר יוצא

דופן במרחק ספרי האדריכלות - יומן מסע אדריכלי, הכתוב בטון אישי, המתפרש על יותר מ-400 עמודים וכולל יותר טקסט מדימויים - בכתיבה שוטפת, נהירה ונגישה להפליא. "כיום זה חלק, זה היה עולם נפלא ביותר", הוא אומר.

את המסע בסרי לנקה הניעה, כאמור, הזכייה במקום בולט בתחרות בינלאומית יוקרתית, וכן היכרות עם האדריכלית הסריילנקית הנודעת מינט דה-סילבה, שלקחה אותו תחת חסותה. ההיכרות תווכה על ידי אחת המרצות של פלסנר מתקופת לימודיו בקופנהאגן, ובגיל 27 ארו את מטלטליו והגיע לקולומבו, עיר תעשייה גדולה במזרח האי.

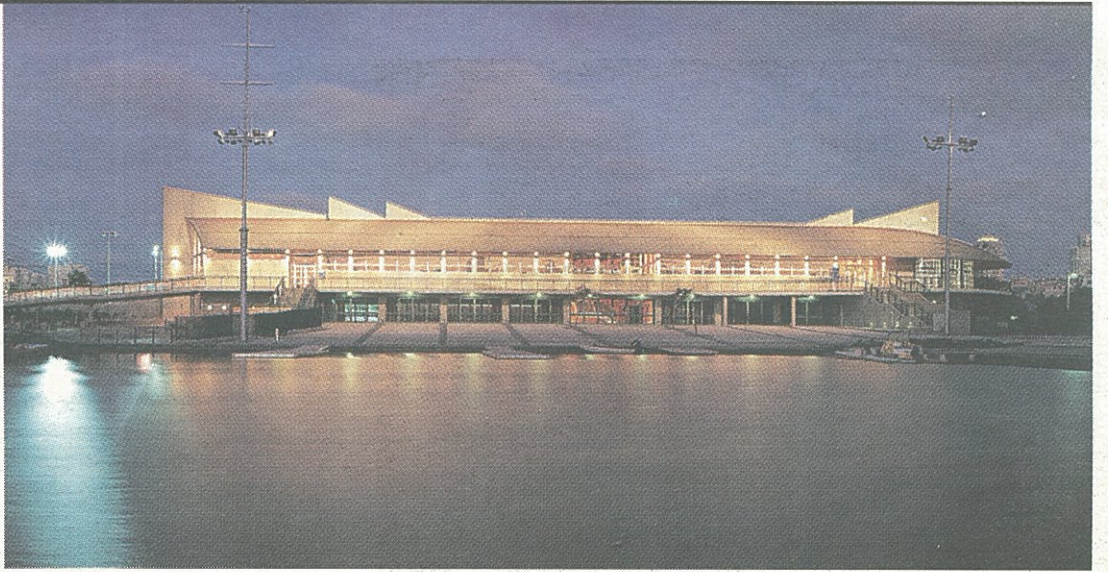
העבודה עם דה-סילבה, דמות סגוגית וחזקה, לא נמשכה זמן רב: שישה חודשים לאחר תחילת העסקתו כבר לא יכלה לשלם את משכורתו, בין השאר משום שהס' תכנסה תדיר עם הלקוחות שלה. "היא לא היתה בדיוק אשת עסקים", מתנסח פלסנר

בעדינות. "בהתחלה, כשהגעתי לשם - חשתי שאני הולך להראות להם איך עושים דברים כמו באירופה", הוא מספר. "בדיוק כמו האדריכלים האחרים שהגיעו לאסיה: כמו להיקרבווייה, שפישל בצ'אנדיגר, וגם כמו כל הכוכבים הגדולים שבנו בסין, ופישלו גם שם: הם החריבו כפרים שלמים, פארקים וערים, כדי להקים את ה'אייקונים' הללו. גם אני הגעתי נאיבי".

במהרה פגש פלסנר את האדריכל ג'פרי באווה, יליד סרי-לנקה (שאו נקראה סיילון הבריטית), והם קיימו שותפות פר-רה בת 9 שנים, עד שפלסנר עזב לאנגליה, ומאוחר יותר - לישראל. "נסענו יחד, באווה ואני, לצ'אנדיגר: זה היה בלגן מוחלט, שלא הביא בחשבון את האקלים, את אורחות החיים המקומיות - כלום. אמרנו, שאם זה העתיד - צריך לנבור בעבר: אנשים יכולים להיות מאושרים

פרויקט מאוול בסרי לנקה בתכנון משרד האדריכלים פלסנר-באוור, 1981-1987. להשתקם אחרי מלחמת האזרחים. צילום: Living Architecture

מרכז החתירה על שם דניאל עמיחי בתכנון פלסנר (בשיתוף אדריכל דן וויגמן ואדריכלית רות פקר), פארק הירקון, תל אביב. צילום: עמית גרון

המשך מעמוד 1

רק בתוך הסביבה המוכרת שלהם. למסקנה הזו קדם לא רק מראה עיניים, אלא התנסויות ראשוניות שחוות פלסנר על בשרו - וליתר דיוק, על בשרם של הלוקחות הראשונים שלו. "הבית הראשון שבניתי היה בית פרטי בעבור רופא כפרי, שרצה להתקדם לעולם המודרני. הוא היה רופא הכפר כל חייו, קיבל הכשרה באנג'ליה וחזר לסרילנקה והיה תקוע בכפר שלו 40-30 שנים. בניתי בשבילו בית מודרני, והוא נכנס אליו עם המשפחה שלו".

אף שהרופא ראה את עצמו כאיש העולם הגדול, אשתו היתה אשת כפר: היא הורקקה לחברות שלה, הביאה עמה את התרגולות, פלפלי הצ'ילי, וכל מה שהיה נחוץ כדי לשמור על אורחות החיים ועל המשק שה-כירה. גם דלתות ההזזה המסוגנות נעקרו ממקומן, והוחלפו ברשתות שאיפשרו מעבר אוויר. "אז הבנתי שכל הזמן הזה פשוט תפסתי הכל בצורה שגויה: אני חושב שאז הבנתי שלסרילנקה יש מסורת אדריכלות מעולה ותפקודית עוד מהמאה ה-14, עם בנייה טובה, ותיכנון אינטליגנטי שהיה מבוסס כולו על אוויר והצללה, על הטכ-נולוגיה של זמנו. וזה נהפך לגורם הכי בסיסי באמונה שלי ובעבודה שלי - וזה עדיין כך", הוא מסכם.

ההיגיון הדני לא הביא אתו רק התנשאות מערבית: באקדמיה שבה למד בקופנהאגן, מחצית מהסטודנטים לאדריכלות היו בוגרי תיכון, שוחרי אומנות כמוהו, אולם החצי השני מכל כיתה היו בנאים מקצועיים - נגרים ומנהיגי לבנים מדופלמים - שרצו להיות אדריכלים. "השילוב הזה היה מאוד פורה", הוא אומר. "בהמשך, כשלימדתי אדריכלות, נקטתי בגישה שאדריכלות היא קודם כל אמנות: זה אומר שאתה צריך לצאת וללמוד איך בונים דלת, חלון וגג. אחרי זה, אם אתה טוב בזה - זו אמנות. ובמקום השלישי אדריכלות יכולה להיות פילוסופיה או תיאוריה: לרוב, כששתי הראשונות נכשלות.

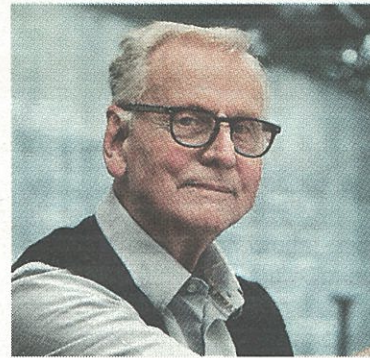
הומור ורשעות

יותר ממאה פרויקטים יצר הצוות פלסנר-באוור בשנות ה-60 בסרי לנקה, בהם בתים פרטיים, משרדים, מפעלים, כנסיות ובתי ספר. הפרויקט האהוב עליו, והבולט ביותר מתוך הרפרטואר המגוון, הוא בית פולונטולאוור, שנבנה בין 1963-1964. הבית, מגורי מנהל ומשרד דים של מטע קוקוס, הוא יצירה יוצאת דופן של בניין חפון בין סלעי ענק, פתוח אל הנוף, מוצלל ומאוורר. "ממנו נהניתי הכי הרבה. בלי שרטוטים, בלי רשויות, בלי היתרים, בלי תקציב, זה הרעיון הטוב ביותר של פתיחות וטבע".

מרבית הפרויקטים הגיעו מיזמים פרטיים, עמותות או ארגונים, ולא מומנו על ידי הממשל. הוא תיכנן כנסייה בעבור

נערות יתומות ונשים מוכות שארגון ניו רות קתוליות אסף מהרחובות. בקולומבו, תיכנן את בית ספר מונטסורי - באופן שלא חף מהומור ועם קורטוב של רשעות - מבנה דו קומתי שהותאם במיוחד לילדים: חדרים השירותים היו נמוכים במיוחד, וכמוהם גם מפתני הכניסה לכיתות - כך שהמורים נאלצו להרכין את ראשם עם כניסתם לכיתה. שירותים הם היו צריכים ללכת לחפש במקום אחר.

התכנונים המקומיים, כפי שנרמזו בשם הספר, הושפעו באופן מתמיד מן האתר, הטופוגרפיה, האקלים והאוכלוסייה. אך בעבור הסרי-לנקאים עצמם, שמדינתם

צילום: מיקילה ברסו עוזיאל

פלסנר (בצילום):
"אדריכלות היא קודם כל אמנות: אתה צריך קודם ללמוד איך בונים דלת, חלון וגג. אחרי זה, אם אתה טוב בזה - זו אמנות. ובמקום השלישי אדריכלות יכולה להיות פילוסופיה ותיאוריה"

"הקולוניאליזם כל כך דפק לסרי-לנקאים את הראש, כך שהם חשבו שכל מה שהם עשו היה מדרגה שנייה, ואילו כל מה שהגיע מאירופה, מאנגליה - היה טוב בהרבה"

היתה נתונה תחת 500 שנים של קולוניאליזם, המקומיות לא נתפשה כדבר שיש להתגאות בו. "הקולוניאליזם כל כך דפק להם את הראש, כך שהם חשבו שכל מה שהם עשו היה מדרגה שנייה, ואילו כל מה שהגיע מאירופה, מאנגליה - היה טוב בהרבה", מספר פלסנר. "יום אחד", הוא ממשיך, "נסעתי דרך האזורים הכפריים בדרך לעבודה כלשהי, וברוך ראינו מקדש יפהפה. הלכנו לשם יחד עם השותף שלי ועם אשתו של השכן שלי - שמאור התעניינה בדברים הללו, ומצאנו את המקדש - התחלנו למדוד אותו ולשרטט אותו. איש הדת שתיפ על את המקום וראה את מה שעשינו, שאל אותנו אם אנחנו יכולים לעזור לו לגייס כסף כדי שיוכל להרוס את המבנה הקיים ולהקים מקדש חדש. זה היה דבר נורא לחשוב עליו! מקדש חדש, עם רצפות ויניל".

ההכרה בהרס ההולך וגובר של מונומנטים היסטוריים בני מאות שנים, שסיפורם שלוב באופן הדוק עם המסורת המקומית, הולידה פרויקט תיעוד ומדידה, שלימים התגלגל לכדי תוכנית השימור של סרי לנקה. במדור קבוע, שהתפרסם כל שבת בגב האחורי של אחד העיתונים, נכתב טקסט קצר על אודות אחד המבנים והמסורות הוותיקות, מלווה באיורים שובי לב של ברכה סנסוני.

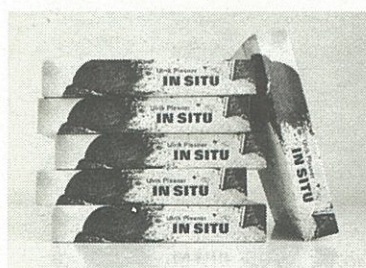
כך למשל גילתה קבוצת המודדים שהתגבשה את סיפורם של מבני דת, גשרים, מבנים ותיקים מהתקופה הקדומה

היתה נתונה תחת 500 שנים של קולוניאליזם, המקומיות לא נתפשה כדבר שיש להתגאות בו. "הקולוניאליזם כל כך דפק להם את הראש, כך שהם חשבו שכל מה שהם עשו היה מדרגה שנייה, ואילו כל מה שהגיע מאירופה, מאנגליה - היה טוב בהרבה", מספר פלסנר.

"יום אחד", הוא ממשיך, "נסעתי דרך האזורים הכפריים בדרך לעבודה כלשהי, וברוך ראינו מקדש יפהפה. הלכנו לשם יחד עם השותף שלי ועם אשתו של השכן שלי - שמאור התעניינה בדברים הללו, ומצאנו את המקדש - התחלנו למדוד אותו ולשרטט אותו. איש הדת שתיפ על את המקום וראה את מה שעשינו, שאל אותנו אם אנחנו יכולים לעזור לו לגייס כסף כדי שיוכל להרוס את המבנה הקיים ולהקים מקדש חדש. זה היה דבר נורא לחשוב עליו! מקדש חדש, עם רצפות ויניל".

ההכרה בהרס ההולך וגובר של מונומנטים היסטוריים בני מאות שנים, שסיפורם שלוב באופן הדוק עם המסורת המקומית, הולידה פרויקט תיעוד ומדידה, שלימים התגלגל לכדי תוכנית השימור של סרי לנקה. במדור קבוע, שהתפרסם כל שבת בגב האחורי של אחד העיתונים, נכתב טקסט קצר על אודות אחד המבנים והמסורות הוותיקות, מלווה באיורים שובי לב של ברכה סנסוני.

כך למשל גילתה קבוצת המודדים שהתגבשה את סיפורם של מבני דת, גשרים, מבנים ותיקים מהתקופה הקדומה

צילום: מיקילה ברסו עוזיאל

פה היה אחד מהישראלים הבודדים שהיה בקשר עם השלטונות הסרי-לנקאים, ואף תיווך מעמדתו בין מספר גורמים (בין שתי המדינות עדיין אין קשר של ממש ומבקרים ישראלים בסרי לנקה מטופלים דרך השגרירות בניו דלהי).

בישראל, לאחר ששימש במשך שנתים כמהנדס העיר בירושלים, פתח את משרדו העצמאי, שכיום מנוהל יחד עם שתי בנותיו, דניאלה ומיה האחריות על הפרויקטים העכשוויים של המשרד. "מאז שנות ה-70, ראיתי איך הארץ משתנה באופן ניכר. ישראל תמיד היתה פתוחה ומושפעת מהעולם המערבי, תמיד הסתכלה על לונדון, פאריס וניו יורק. המזרח לא עניין את הישראלים. לפני 30 שנים לא היתה פה מודעות כל כך גדולה לחשיבות של ההצללה ושל הנינוב של הבריזה, ולהבדלים בין בנייה במקום כמו ירושלים ובין תל אביב על האקלים השונה שלהם", הוא אומר.

חלק מהפרויקטים שתיכנן המשרד בשנים האחרונות מושפעים באופן ניכר מהניסיון בסרי לנקה, כזה הוא בית פרטי שנבנה ב-2007 בתל אביב - עם עמודים עשויים מעץ קוקוס, פרגולה רחבה שמאפשרת הצללה לאורך כל שעות היום וש-טחי חוץ מרובים. בשנים האחרונות עובד המשרד על פרויקט חדש בסרי לנקה - אוניברסיטה במימון הג'וינט שמעניקה למקומיים הכשרה להקנות לאיכרים כלים מעשיים במרכזים הקהילתיים - כמו גידול בעלי חיים, חקלאות, היגיינה, קריאה וכתביה, וכישורים שעוזרים להם להתמודד עם העולם המודרני - כמו לקיחת הלוחאה מהבנק, חוקה ובירוקרטיה.

"הגישה שלי, וזה ודאי משהו שקיבלתי מן מסרי לנקה, היא - שצריך לקבל את עובדות החיים והמקום, במקום לנסות ולייצר אייקונים. מפני שאייקונים תמיד באים על חשבון משהו אחר: הם תמיד פוליטיים".

תשובות

1. זו ההתגלות הראשונה אל מוחמד, לפי המסורת המוסלמית.
2. "אח"י חיפה" ("אברהם אל אוול") הוטבעה במכוון בירי "גבריא" מספינה אחרת.